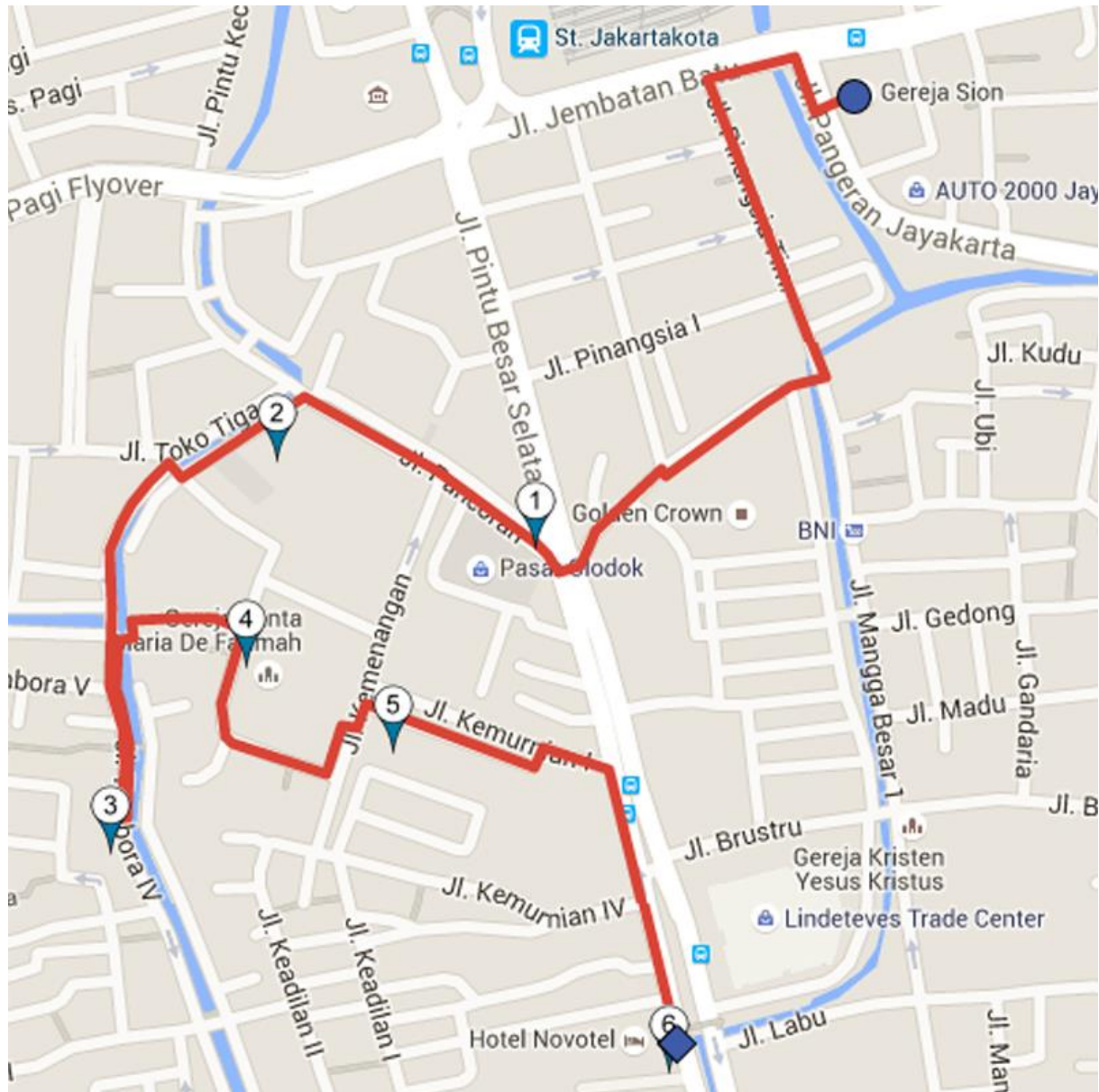

Jakarta 3 – Glodok

Afstand: 3 km.

Rustpunt: Op het eind van de wandeling is een “zitje”.

Begin van de wandeling **JI Mangga Dua, hoek JI Pangeran Jayakarta** (Gelderlandsche weg / Jacatraweg).

Gereja Sion.

Portugese of Buitenkerk.

In Utrecht, of in elke andere willekeurige Hollandsche stad, kun je zulke kerkbanken en kaarsenkronen zien, en ook zulke gele klinkertjes, maar in Indië hebben we niets anders dan het schamele restje, dat Batavia als door een wonder nog bezit.

[Walraven]

... kerken, zoals bij voorbeeld de Portugese of Buitenkerk, die precies zo in Leiden of Gouda hadden kunnen staan. 'In Utrecht, of in elke andere willekeurige Hollandse stad kun je zulke kerkbanken en kaarsenkronen zien, en ook zulke gele klinkertjes,' schrijft Willem Walraven vol heimwee in een brief van 1939. [Haasse]

Tot aan 1725 waren de kolommen, die het dak dragen van hout. De preekstoel dateert van 1808. Met het zetten van deze nieuwe preekstoel werd tegelijk de kerkekamer vergroot door het verplaatsen van het beschoot, dat dientengevolge aan weerskanten tegen het midden van dat gestoelte kwam te rusten. Het tegenwoordige orgel is mogelijk hetzelfde, dat er in 1804 stond en aan de Binnenkerk behoorde.

Voor het vervaardigen der vier kaarsenkronen werd in 1697 het model der "grootte kroon in de Hollandsche kerk" naar Bengalen gezonden. Zij dragen als reflector een koperen schild met het wapen van Batavia; ongelukkig is uit elke kroon een der acht grootte en een der acht kleine armen gestolen.

Op de achtergrond de Gouverneur-Generaalsbank met daarboven het orgel.

Grafsteen Gouverneur-Generaal Reiniersz.

Onder de toenmaals verkochte steenen zal die van G.-G. Carel Reiersz hebben behoord, die vele jaren te Soerabaja heeft gelegen maar onlangs naar de Buitenkerk is overgebracht, waar hij eene zonderlinge vertooning aanbiedt, omdat het jaartal op den steen zooveel ouder is dan dat op het gedenkbord van de opening dezer kerk, hetwelk aan den wand hangt.

Voor de Mardijkers werd hier Vrijdagsavonds gepreekt in eene loods, waarbij anno 1667 een klokkestoel werd geplaatst met dezelfde in 1675 te Batavia gegoten klok, die nog heden de gemeente oproept tot de godsdienstoefening in de Buitenkerk.

Het Jassemkerkhof.

Nu moet men weten dat het Buitenkerkhof bij de Buitenkerk ook genoemd werd Jassemkerkhof, omdat het gelegen was bij de Jassebrug. En deze brug ontleende haar naam aan de stapelplaats van 'Jassemsche balken' dat wil zeggen: balken uit Tjiasem, welke benaming voor houtwerken uit officieele stukken blijkt. [Ido]

Buiten sta ik nog even stil bij Zwaardecroon's laatste rustplaats, het enige graf van een gouverneur-generaal uit den Compagniestijd, dat hier, omdat het op een pauperskerkhof lag, bewaard is gebleven. Ik loop over het kerkhof, 'het Jassenkerkhof', tientallen malen omwoeld, steeds voor nieuwe graven. De klok hangt in de houten stelling, naast de kerk, om de hoek. Het is er nog allemaal, en ik verheug mij daarover! De huisjes aan den overkant van den Gelderse-weg beginnen te verdwijnen. Ik zag er nog maar enkele, die in de oude toestand waren. [Walraven]

Bij het verlaten van het kerkhof, ligt links de Jl Pangeran Jayakarta. Op ruim 100 m., in de bocht, ligt de Toyota Showroom, op de plaats waar de woning van Erberfeld was.

De daar opgerichte gedenksteen is verplaatst naar museum Fatahila.

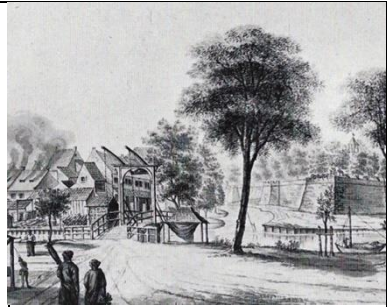
Zij zeide dan: 'Mijn boodschap is deze! Het Indo-geslacht zal nooit tot vrijheid komen, nooit die plaats in de Indische samenleving innemen, waarop het door zijn afkomst recht heeft, zoolang de kop van Pieter Erberfeldt als een teeken van schande aan den Jacatraweg blijft staan!' [Du Perron]
Verder dan de Jacatraweg ben ik met Wasito nooit gekomen en dat alleen maar omdat hij het nodig had als illustratie voor zijn betoog over Elberfeld en diens afgehakte hoofd. En ook voor zijn verhaal over het gezag van de Nederlanders in Indië, waaraan volgens hem nogal wat ontbrak. Die Elberfeld was een Indo geweest en in de achttiende eeuw werd hij gevierendeeld, zogenaamd omdat hij complotteerde tegen het Nederlandse gezag. [Zikken]

Ga rechtsaf: Jl Pangeran Jayakarta.

Ga linksaf: over de brug: Jl Jembatan Batu (Djembetan Batoe).

Zoals wij hebben gezien, was in den oorspronkelijk lijnrechten weg van Jacatra, die aanliep op de oude Stadslandpoort, eene kniebocht gekomen, toen deze poort afgebroken en de Nieuwpoort gebouwd was. Eene nieuwe brug tegenover het bastion Gelderland, welke soms de Gelderlandsche maar in den regel de Jassebrug heet, leidde voortaan van het Oosten naar de Zuidervoorstad.

Ga rechtsaf: Jl Pinangsia Timur (Buitenkaaimanstraat).

Ga de brug over de Kali Ciliwung over.

en ga meteen rechts weer een bruggetje (met een hek) over.

Ga rechtdoor, langs de parkeerplaats.

Rechts: Sekolah Dasar Negeri 1.

Verder loopt 't hardnekkige gerucht dat een groot aantal Nederlandsche krijgsgevangenen, namelijk die oorspronkelijk uit Batavia kwamen, hier aangekomen zijn uit Tjimahi en in Glodok in een naburige school ondergebracht. Ligt verder transport in de bedoeling? [Jansen]

Links: Plaza Glodok.

Op dit terrein lagen in het begin van de 20ste eeuw het 'Dwangarbeiders Kwartier', voordien het 'Kettingkwartier' geheten, en 'de Strafgevangenis voor Doortrekkenden en Psychopaten, afd. Glodok'.

Nadat wij over eene kleine, slechte brug waren gegaan, bevonden wij ons op eene plaats, die met grachten omringd was, welke eene soort van klein eiland vormden. Hier zagen wij het verblijf der dusgenoemde kettinggangers of misdadigers, die tot de ketting of tot dwangarbeid veroordeeld zijn. Twee groote, luchtige zalen kunnen van tweehonderd tot tweehonderd vijftig van deze ongelukkigen bevatten; zij worden met veel menschlievendheid behandeld; men doet hen aan wegen, aan kanalen en andere openbare werken arbeiden. [Olivier]
De resident van Batavia, mr. Abbenhuys en burgemeester ir. Voorneman zijn geboeid door de straten naar de Glodok-gevangenis gevoerd. [Bouwer]
Toen 'n paar honderd jonge Indo's bij zoo'n opwekking wat te nadrukkelijk "neen" zeiden, werden zij in de Glodok'sche gevangenis geworpen, mishandeld en uitgehongerd; zij voedden zich op het laatst met ratten en wat een cel verder aan eetbaars kan opleveren, en slechts een klein gedeelte keerde levend terug. [Fabricius]

Ga in de zelfde richting verder: Jl Pinangsia Raya.

Het eerst volgende kruispunt heette vroeger het Glodokplein, genoemd naar de Chinese wijk Glodok. Het plein is niet meer als zodanig herkenbaar.

Links was een overtoom en vervolgens naar het zuiden de gekanaliseerde kali Ciliwung: Molenvliet. Het eerste gedeelte is gedempt.

De wegen langs het kanaal heetten Molenvliet Oost en Molenvliet West, nu Jl Hayam Wuruk en Jl Gajah Mada.

Vermoedelijk komt het door het nauwe Gadja Mada en Hajam Wuruk (Molenvliet), dat ik een gevoel van vrijheid en onbezorgdheid krijg als ik op het Glodokplein arriveer. Want het is geen plezierritje van Hotel des Indes af naar de kota toe. Een smalle weg tussen een railingloze gracht en onhebbelijk tot vlak aan het asfalt opgedrongen pètaks, volkomen overbelast met alle denkbare middelen van vervoer en alle denkbare en ondenkbare listen en lagen om elkaar te passeren of de pas af te snijden in een onafgebroken vuurwerk van straatlawaai. [Robinson]

Rechts: Jl Pintu Besar Selatan (Buiten Nieuwpoortstraat).
Recht vooruit: Pasar Glodok.

... beperk ik mij tot een supermarket. Het grote gebouw is verdeeld in vele kleine winkeltjes, van elkaar gescheiden door nauwe paadjes. Het is alles Japans was de klok slaat, fototoestellen, horloges, radio's, bandrecordes, brillen, verrekijkers. Op een van de bovenverdiepingen worden er ook batikprodukten te koop aangeboden maar het trekt me hier niet. Ik blijf een tijdje staan op een van de galerijen die helemaal rondom lopen, ik kijk omlaag en zie weer een vuilnishoop op de straat, temidden van glimmende geparkeerde auto's waartussen de Mercedesen niet zeldzaam zijn. [Ferguson]

Steek over en ga schuin-rechts: JL Pancoran (Pantjoran).

Plattegrond 1

Pantjoeran is een gedempt water. Een pantjoeran is een pijp, of een bamboe, waaruit water stroomt, en daar kwamen de matrozen van de schepen met schuiten om water te halen in vaten, dat vloeide uit een 'tank', waaraan nu nog herinnert 'gang Tangki', daar vlakbij. Uren moesten ze dan wachten en dan gingen ze intusschen er eentje nemen bij de Chineesche kroegbazen of bij de Trijntjes, die daar in de buurt woonden, en Pantjoeran moet in den Compagniestijd de moeite waard zijn geweest! [Walraven]

Rechts: 28 Toko Obat Tay Seng Ho en 30 Toko Sinei, Toko Obat: Vooroorlogse winkelinrichting.

De Chinees toont in alle opzichten een zeldzame volharding, als het geld verdienen aankomt. Hij is matig, arbeidzaam en niet veeleischend, en brengt het daardoor verder dan menig ander, die rijker begaafd, meer ontwikkeld en beter opgevoed, de voor Indië zoo noodzakelijke eigenschappen, volharding en soberheid mist. De Chinees pakt alles aan wat hij krijgen kan – of 't zijn vak is of niet, hij probeert het tenminste. In een woord hij is alles en is overal. [Van Maurik]

Rechts: (42) Fortuna Hotel, op deze plaats stond Restaurant "Tay Tong".

Er dreef een lucht van carbid, walmende olie, vis en paardenmest. Inlands en Chinees publiek slenterde in dichte drommen over de trottoirs. Beneden naast het restaurant was een bioscoop; alle muren van het gebouw en van de aangrenzende huizen waren bedekt met aanplakbiljetten die woeste taferelen van achtervolging, moord en doodslag te zien gaven in schelle kleuren. [Haasse]

Toen de Japanners er eenmaal waren was 't hek van de dam. Op Glodok werd Thay Thong belegerd en niet veroverd, omdat de bezetting de eene flesch na de andere op straat smeed tot 't plaveisel bezaaid was met scherven. [Jansen]

Rechts: (46) Ayam Goreng, op deze plaats stond Restaurant Tiong Hoa.

Doch men kan nog zeer goed eten op Pantjoeran, even goed als in de dagen van Maetsuycker en Camphuys. Ook wij gingen als de dichtende matroos van die tijden, 'naar het neesje', naar het restaurant Tiong Hwa. [Walraven]
 Het Glodokplein, waar nog altijd het Chinese restaurant Thiong Hwa stond, dat met z'n balkon aan de voorzijde uitkijkt op het straatgewoel beneden. Toen ik een jongen was, gingen wij, mijn vriendjes en ik, er al bami eten wanneer we verhit van de fietstocht terugkwamen. [Fabricius]

Ga voor de brug rechtsaf: Jl. Toko Tiga Seberang.
 Aan deze straat lag Restaurant "Jin Sie".

Plattegrond 2

... en dan barst een orkaan-regen los, terwijl wij al in Jit zitten. We zijn de eenige gasten, zij in een zwart mantelpakje, op 't voorterras. In het donker van de straat zie ik een vrachtauto passeeren met een flikkerende bajonet en schimmen van krijgsgevangenen. Misschien zijn er kennissen bij, misschien zelfs ziet haar eigen man daar zijn vrouw zitten met een vreemde in 't verlichte restaurant, terwijl hij ergens heen gebracht wordt om nog een paar kisten te lossen of half verroeste auto's weg te zeulen. [Jansen]

Ga rechtsaf, de brug over en daarna linksaf en verder langs de rivier: Jl Tambora IV (Blandongan).
Rechts: 10, 16-20 Chinese huizen.

Blandongan 20.
 Het is een oud Chinees huis, dus van het hacienda-design ongeveer: vertrekken plus verdieping gebouwd rond een soort hofje. Alles is tjok en tjokvol, maar op zijn plaats en zindelijk. Een tocht naar het kantoor van Pah Wongso, helemaal boven, leidt door voor- en achterportalen, neven- en bijvertrekken, trappen met spreuken beschilderd, een verweerde houten pop als een oud boegbeeld, een veranda met vogelkooien en een formidabele kaka om tenslotte te eindigen in een tafels-, stoelen-, paperassen-, maskers-, hoeden- en Babylonische verwarringsmassa, in het midden waarvan Pah Wongso gedoken zit als een oude, wijze kraai. Maar echt Oud-Indisch gastvrij, vriendelijk en spraakzaam. [Robinson]

Rechts: Jl Tambora V (Gang Blandongan).

Achteraf heb ik nog aan enkele dingen gedacht, die we hadden kunnen gaan zien. Zoo kun je b.v. gemakkelijk te voet even gaan naar Gang Blandongan, waar dat Hollandsche huisje staat, dat nu bidhuisje is geworden. Er is een plaat in het album van De Haan van. [Walraven]
 Helaas niet meer aanwezig.

Onze Hollandsche tegeltjes, die trouwens eene alleraardigste versiering vormen, werden te Batavia zoo geliefd, dat men zelfs inlandsche graven, ja, wat nog erger is, moskeeën met deze voorstellingen van menschen en dieren ziet getooid, welke vloeken tegen het Koranverbod om levende wezens na te bootsen, een verbod, dat anders zóó streng is nageleefd, dat men nagenoeg nooit een Oud-Hollandsch meubel in eene inlandsche woning ontdekt, waaraan niet de mensch- en dierfiguren, het "beeldwerk", verminkt zijn.

Ga terug en ga rechtsaf de brede, betonnen brug over.

Ga linksaf, langs de rivier.

Ga rechtsaf: Jl Kamenangan VII.

Ga rechtsaf: Jl Kemenangan III (Tasebio).

Links: 47 Gereja Katolik Santa Maria de Fatima. Tot 1955 huis van de Kapitein Chinees.

's Ochtends en 's avonds open.

Plattegrond 4

Rechts: een voorstelling van de verschijning van Maria aan drie kinderen in Fatima in Portugal.

Hun opperhoofd, waartoe in elke gemeente een er aanzienlijkste en achtenswaardigste Chinezen door het Gouvernement benoemd wordt, heeft den titel van Kapitein, en oefent een groot gezag over hen uit. De Kapiteins der Chinezen en hunne Luitenants worden gewoonlijk levenslang aangesteld ten zij het Gouvernement hen om een of ander misdrijf mogt afzetten. [Olivier]

Op het groote voorerf van den kapitein-Chinees waren langs de zijden lange, met atap overdekte gaanderijen van bamboe opgesteld, waar een massa speeltafels, voor de gasten, op kleinen afstand van elkaar stonden, elk verlicht door een eenvoudige staande petroleumlamp. Ieder tafeltje was bezet door een viertal partners.[Ido]

Volg de straat naar links.

Ga linksaf, het terrein op van de Klenteng Jin de Yuan – Dewi Wihara Dharma Bhakti – De Chinese Hoofd-Tempel. In 2015 door brand ernstig verwoest.

Daarna begaven wij ons naar den grooten, aan Koan Im Ho Tjouw gewijden tempel der Chineesche gemeente, gelegen aan Klenteng, achter Pasar Glodok, welke ons als de fraaiste was beschreven. Den hoogopgaanden steenen muur, die slechts aan één der zijden onderbroken wordt door een klein poortje, omgaande, stonden wij weldra voor den hoofdingang van dit heiligdom, een in Chineeschen stijl opgetrokken ruime poort, waarboven eenige Chineesche karakters zijn aangebracht, den aard van het gebouw vermeldende.

Verlaat het terrein aan de rechter zijkant.
Ga linksaf: JI Kemenangan (Petak Sembilan).

Via een klein pasartje komt dit kronkelgangetje uit op Petak Sembilan de weg die met een bocht via Petak Hong Giap en Toa Se Bio weer terugkomt op Toko Tiga en Pantjoran. Dit is de Klentengbuurt waar vele tempels staan en uitstekende restaurantjes. Het samenstel van deze wegen omsluit de woonbuurt Kalimati, een zeer dicht bevolkt wijkje dat doorkruist wordt door een warnet van steegjes en slopjes, die voor de helft doodlopen. [Robinson] Ik was wel vaker met de jongens mee geweest om te biljarten in dat gemoedelijke koffiehuis aan Petak Sembilan bij de Chinese tempel. Het was er inderdaad altijd onbetaalbaar gezellig, met veel goed eten van allerlei verkopertjes van de straat, met veel slecht biljarten, met veel brouhaha en veel bravado. Maar wat was dit alles vergeleken bij Rosa in een koel, stil huis? [Mahieu]

Ga rechtsaf: JIKemurnian II (Gang Torong).

Plattegrond 5

En aan het einde staat nog altijd de klenteng, 'de Chinese Kerk', waarnaast de toren van Ds. Mohr stond, die natuurlijk verdwenen is. Ds. Mohr beoefende er later een soort internaat in voor 'de borsten van de pen'. Daar kon men eertijds heengaan om nieuws te vernemen uit bijna officiële bron, en de Indische, of Bataviase zegswijze van 'de Chinese Kerk zegt het', moet hier van deze plek stammen. [Walraven]

Ga linksaf en daarna **rechtsaf: JI Kemurnian I** (Gang Petak Baroe).

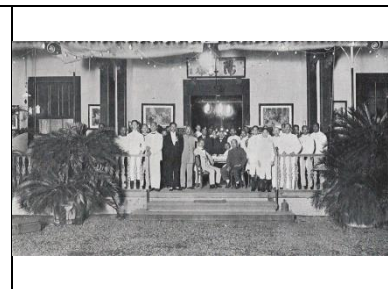
Ga rechtsaf: JI Gajah Mada (Molenvliet West).

Rechts: Novotel.

Plattegrond 6

Huis van Majoor Chinees Kauw Kim An
[1 April 1922] Zondagavond had in de mooie woning van den Majoor-Chinees van Batavia, den Heer Khouw Kim An, een luisterrijk feest plaats ter gelegenheid van het huwelijk van een zijner zonen met een juffrouw Tan.

Links: Het gedempte Molenvliet.

Daarop rolde het rijtuig over eene houten brug en kwam men alras op een breeden, stofrijken zandweg, ter linkerzijde door een beweegloozen stroom bruin water begrensd. Ter rechterzijde ving eene large reeks van lage houten woningen aan. Aan de deuren was somtijds een hoogrood aanplakbiljet met groote, zwarte chineesche karakters bevestigd. Uitstallingen van snuisterijen of vruchten werden hier en daar opgemerkt in de geopende vakken, die voor vensters dienden. Chineesche kinderen, met witte kabaayen, speelden in den vollen, drukkenden zonnegloed. [Ten Brink]

Deze wandeling is overgenomen van de website
www.IndischeLiteraireWandelingen.nl

Deze wandeling is samengesteld in samenwerking met
www.KantEnKlaarSuriname.com

